

- her (vs) en Andrei Kozyrev (Rusland), in aanwezigheid van Yasser Arafat, Yitzchak Rabin en Bill Clinton.
- 7 Kortenhoeven, 2007.
8 Janssen, 2009.
9 Kortenhoeven, 2007.
10 Hroub, 2006.
11 Janssen, 2009.
12 Kortenhoeven, 2007.
13 Gunning, 2007.
14 Jan Elshout, 'De Hudna, het eenzijdige bestand', in: *De Brug* 13/51 (december 2003), p. 14-17.
15 Jan Elshout, ' Hamas, partner voor vrede?', maart 2007. Zie: <http://users.skynet.be>. Verkort verschenen in de *Internationale Spectator* (maart 2007).
16 Gunning, 2007.
17 Heikelien Verrijn Stuart, 'We zullen disproportioneel geweld gebruiken', in: *Nederlands Juristenblad*, 30 januari 2009, p. 243-249.
18 Commissie-Goldstone, *Human rights in Palestine and other occupied Arab territories. Report of the United Nations fact finding mission on the Gaza conflict*, New York: Verenigde Naties, 15 september 2009.
19 Richard Falk, 'Oproepen tot onderzoek naar de aanvallen op Gaza', oorspronkelijk in: *Le Monde Diplomatique* (maart 2009), overgenomen in: *Soemoed*, 37/2, maart/april 2009.
20 Gunning, 2007.
21 Idem.
22 Elshout, 2007.
23 Graham Usher, 'The democratic resistance: Hamas, Fatah and the Palestinian elections', in: *Journal of Palestine Studies*, Vol. xxxv nr. 3 (2006), p. 20-36.
24 Kathleen Christian, 'Thoughts on the attempted murder of Palestine. The Siren song of Elliot Abrams', in: *Counter Punch*, 27 juli 2007.
25 Janssen, 2009.
26 De Groene Lijn is de grens van Israël met de Gazastrook en de Westelijke Jordaanoever, zoals overeengekomen na de Arabisch-Israëlische Oorlog (1948).
27 Janssen, 2009.
28 Idem.
29 Interview met Khalid Mish'al in *Republica*, samengevat in *Haaretz*, 11 december 2006.
30 Menachem Klein, ' Hamas in power', in: *Middle East Journal* 61/3 (2007), p. 442-459.
31 Khaled Hroub, ' Hamas wordt steeds pragmatischer', in: *NRC Handelsblad*, 6 januari 2009.
32 'Diet instead of wisdom', redactioneel commentaar in *Haaretz*, 20 februari 2006.
33 International Crisis Group, *Middle East Report* 68, augustus 2007.
34 IKV Pax Christi, *In gesprek met Hamas*, Utrecht 2009.
35 U.S./Middle East Project, 'A last chance for a two-state Israel-Palestine Agreement', maart 2009.
36 UK Parliament Foreign Affairs Committee, 'Global Security: Israel and the occupied Palestinian territories', rapport 26 juli 2009.
37 UN Rapporteur on Human Rights in the Palestinian Territories (prof. Dugard): Statement in the Third Committee UN-GA, 24 oktober 2007.
38 Zie Jan Elshout, 'Palestina: meer dan Apartheid en daarom onoplosbaar?', in: *Internationale Spectator* 61/3 (maart 2007), p. 164-166.

Maurits Berger: 'De geloofwaardigheid van de internationale rechtsorde staat op het spel'

50 Hamas is uitgegroeid tot mythische proporties. Voor de een vertegenwoordigt de organisatie het ultieme kwaad dat uit is op verdelging van Israël, met als gruwelijkste wapen de zelfmoordaanslag. Voor de ander is Hamas de enige organisatie die opkomt voor de Palestijnen, met geweld als legitiem instrument om te voorkomen dat zij definitief uit hun voorvaderlijk land worden verdreven.

Wat is waar? Het mag duidelijk zijn dat in het Midden-Oosten feiten en waarheden

ondergeschikt zijn aan perceptie en politiek. De discussies over het Israëlisch-Palestijnse conflict vinden niet plaats tussen kritische waarnemers, zelfs niet tussen voor- en tegenstanders, maar tussen beschermheren. Wie Israël eenmaal heeft omarmd zal het niet snel loslaten. Hetzelfde geldt voor Palestina. Dat vertroebelt zowel de beeldvorming als de besluitvorming.

In plaats van enkel te praten over wie Hamas vertegenwoordigt en wat haar (geheime)

agenda zou zijn, is het verstandig om eerst een stap terug te doen van het strijdtoneel en onszelf een paar prealabele vragen te stellen zoals: waarom is vrede in het Midden-Oosten eigenlijk zo belangrijk? Zijn Israël en Hamas gelijkwaardige partijen? Welke rol speelt het internationale recht bij het conflict? Wat is hier de definitie van 'geweld'? Welke betekenis heeft het begrip democratie? En wat behelst de islamitische signatuur van Hamas precies?

Bij deze onderneming zal snel duidelijk worden dat het hier gaat om meer dan alleen een conflict tussen twee volkeren: de internationale rechtsorde is in het geding.

VREDE IN HET MIDDEN-OOSTEN

Een intrigerende vraag is waarom het Israëliisch-Palestijnse conflict zo disproportioneel veel aandacht krijgt. Of cynisch gezegd: wat kan het ons eigenlijk schelen dat Palestijnen en Israëliërs elkaar de tent uitvechten? Als het puur gaat om humanitaire overwegingen, dan zijn er andere, aanzienlijk ernstigere, brandhaarden in de wereld die veel sterker onze aandacht zouden moeten opeisen. Concrete belangen staan er ook niet op het spel: het conflict speelt zich af in een gebied dat olie noch andere grondstoffen van bijzondere waarde bevat. Men zou kunnen aanvoeren dat er sprake is van een strategisch belang voor westerse landen die een voet aan de grond willen hebben in een regio die grenst aan gebieden met grote olievoorraden. Voor hen kan Israël een stabiele 'vriend' zijn. Maar dit belang blijkt in de praktijk los te staan van de problemen met de Palestijnen, want Israël is al jarenlang een partner voor westerse landen, zonder dat het conflict daarvoor een belemmering vormde.

De emotionele betrokkenheid van de Nederlandse politiek met dit conflict heeft vooral te maken met de symbolische betekenis die het heeft verkregen — en dan niet voor de Israëliërs en Palestijnen, maar voor buitenstaanders zoals wij. Nu is er natuurlijk niets mis met betrokkenheid bij onrechtvaardigheid in verre landen, integendeel, maar de emoties die wereldwijd

— zeker niet alleen bij ons — aan dit conflict worden ontleend staan een oplossing in de weg. Na de aanslagen van 11 september 2001 is gebleken welke centrale rol het Israëliisch-Palestijnse conflict vervult in de wijze waarop de moslimwereld aankijkt tegen het Westen. Maar al te vaak veronderstelt het Westen dat de moslimwereld een ongebreidelde haat koestert jegens de joodse staat, zoals die in bijvoorbeeld de toespraken van de Iraanse president Ahmedinejad inderdaad tot uitdrukking wordt gebracht. Het Westen maakt zich er zo wel erg gemakkelijk van af. Het gaat de moslimwereld namelijk niet om Israël, maar om de wijze waarop het Westen met deze staat omgaat.

De vraag óf wij vrede willen in de regio is daarom niet zo relevant (natuurlijk willen wij dat), net zo min als de vraag hóe die vrede tot stand zou moeten komen (dat is waar wij ons eindeloos in vastbijten). We moeten eerst terug naar de vraag waaróm wij daar vrede zouden willen bewerkstelligen. Is het voor onszelf, voor de Israëliërs, of juist voor de Palestijnen? Mijn stelling is dat met het oplossen van dit conflict niet alleen een dienst wordt bewezen aan de Israëliërs en de Palestijnen, maar vooral ook aan de internationale gemeenschap. De wijze waarop het Israëliisch-Palestijnse conflict nu voortgaat is namelijk desastreuus voor de geloofwaardigheid van de internationale rechtsorde, de effectiviteit van internationale conflictinterventies en de zeggingskracht van het democratische ideaal.

SCHEVE VERHOUDINGEN

De moslimwereld — de Arabische landen voorop — hamert op het naleven van het internationaal recht in het Midden-Oostenconflict. Men richt zich daarbij vooral tegen Israël. Vaststaat dat Israël de regels van het internationale recht herhaaldelijk heeft overtreden. De bekendste voorbeelden zijn het bouwen van nederzettingen op wat internationaal rechtelijk 'bezet gebied' heet en het niet-naleven van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof

over de Muur. Israël is ook herhaaldelijk op de vingers getikt voor oorlogsmisdaden, meest recentelijk in het rapport over de oorlog in Gaza dat een VN-onderzoekscommissie onder leiding van Richard Goldstone opstelde. Toch blijkt de internationale gemeenschap niet in staat of bereid tot het tot de orde roepen van Israël. Een van de argumenten is dat de Palestijnse kant eveneens schuld draagt. Dat is zeker het geval — daar kom ik straks nader over te spreken — maar in plaats van met de vinger te wijzen en te roepen 'zij doen het ook', moet eerst de vraag

De grootste obstakels voor een 'normale' omgang met Hamas: paramilitaire activiteiten en een islamitische agenda

worden beantwoord of de daden van Palestijnen een ontheffing rechtvaardigen van Israëls verplichtingen onder internationaal recht.

52 Grote spelers als de Verenigde Staten en de Europese Unie blijken die vraag in de praktijk bevestigend te beantwoorden — niet in woorden weliswaar, maar in daden. Dat heeft ernstige repercussies. De geweldspiraal wordt daardoor namelijk extra aangezwengeld, niet alleen bij de Palestijnen (en ook hier geldt: voor geweld is geen excuus) maar wereldwijd. Het Israëlisch-Palestijnse conflict is voor velen het symbool geworden voor de westerse praktijk om enerzijds te schermen met internationaal recht maar het anderzijds niet na te leven. Kortom, de geloofwaardigheid van de internationale gemeenschap is hier in het geding.

Een redenering als deze roept nogal eens de tegenwerping op: waarom wordt alleen Israël de maat genomen? Voor alle duidelijkheid: de Palestijnse Autoriteit, Hamas en andere Palestijnse groeperingen zijn geen doetjes. Ook zij hebben bloed aan hun handen. Het genoemde Goldstone-rapport heeft ook Hamas beschul-

digd van oorlogsmisdaden. Maar het is onjuist om Israël en Hamas voor te stellen als waren zij gelijken. Israël is een volledig functionerende staat en bovendien een van 's werelds militaire supermachten. Hamas is een weliswaar goed georganiseerde, maar kleine organisatie met paramilitaire slagkracht. Ook aan de onderhandelingstafel zijn de partijen niet gelijkwaardig. De Palestijnen ontberen een functionerend diplomatiek apparaat, een internationaal netwerk en de middelen om hun argumenten kracht bij te zetten. Israël is, hoe je het wendt of keert, gewoonweg de sterkste. Op alle terreinen.

Moet de Palestijnse Autoriteit of Hamas om die reden worden ontzien? Nee, natuurlijk niet, vooral niet als het gaat om aanslagen of oorlogshandelingen. De ongelijkwaardigheid tussen partijen kan alleen wel verklaren waarom Hamas zo ongenegen is om tegemoet te komen aan de twee belangrijkste eisen die Israël stelt alvorens onderhandelingen te willen beginnen: erkenning van Israël en het afzweren van geweld. Vanuit de optiek van Hamas zou zij dan als zwakke partij moeten toegeven aan de sterke partij: waarmee kan Hamas onderhandelen als zij deze laatste kaarten uit handen zou geven? Israël houdt dan immers als enige de gewelddroef in handen. Hamas zegt een wijze les te hebben getrokken uit de vredesonderhandelingen die de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie PLO heeft gevoerd met Israël: de PLO heeft inderdaad geweld afgezworen en Israël erkend, maar hoeveel heeft dat de Palestijnen uiteindelijk opgeleverd?

Hamas zegt het geweld niet te kunnen (of willen) afzweren omdat zij zich moet kunnen verdedigen. De vraag is: waartegen? Het is immers niet zo dat Israël continu militair geweld gebruikt. In termen van gewapend geweld is er, zo beschouwd, inderdaad overwegend sprake van eenzijdig handelen van de kant van Hamas. Die conclusie is echter niet vol te houden als we preciezer in ogenschouw nemen wat het is waartegen Hamas zich naar eigen zeggen teweerstelt.

Israël gaat al decennia door met het onrechtmatig bouwen van nederzettingen op

de bezette Westelijke Jordaanoever. Dat heeft geleid tot grootschalige landonteigeningen, het ontwortelen van honderdduizenden olijfbomen en het belemmeren van vrij verkeer tussen de bewoners van het gebied. Er is niet alleen sprake van een verlies van eigendom, grootschalige werkloosheid, de onmogelijkheid een eigen economie te draaien en het verdrijven van mensen; mede door de uitgaansverboden en checkpoints kampt een generatie Palestijnen nu ook met een tekort aan onderwijs. Zij dreigen hun intellectuele en culturele bagage te verliezen en te vervallen in achterlijkheid. Kortom, een volk wordt met de ondergang bedreigd — niet door uitroeiing of geweld, maar door omstandigheden waarover Israël enige zeggenschap heeft. Voor veel Palestijnen is dit een vorm van geweld die tegengeweld rechtvaardigt.

Het Israëliëse argument dat Palestijnen de Israëliëse maatregelen aan zichzelf te wijten hebben, gaat maar gedeeltelijk op. Wellicht zou men de controles bij checkpoints, de ontworteling van bomen en de bouw van de grote afscheidingsmuur nog kunnen rechtvaardigen als noodzakelijke reacties op aanslagen. Maar met betrekking tot de bouw van de nederzettingen, een van de belangrijkste oorzaken van de problemen, is dat toch moeilijk vol te houden.

ISLAMITISCHE SIGNATUUR

De redenen om Hamas niet te erkennen als gesprekspartner van het Westen zijn bekend: het gebruik van geweld en de niet-erkenning van de staat Israël. Een argument dat wordt aangevoerd om juist wél met Hamas te praten is het feit dat deze beweging in 2006 de verkiezingen heeft gewonnen. Vooral in de Arabische wereld was de verontwaardiging groot toen bleek dat de westerse wereld desondanks niets met Hamas van doen wilde hebben. De verklaring schuilt in het 'Hitlersyndroom': uit het feit dat Hitler indertijd op democratische wijze aan de macht kwam, heeft men de les getrokken dat democratisch gekozen bandieten nog steeds bandieten zijn en als zodanig behandeld moeten worden.

En inderdaad: het winnen van een democratische verkiezing verschaft niet automatisch het recht op internationale erkenning. Isolatie was ook het lot dat de Oostenrijkse regering ten deel viel toen in 1999 de rechts-radicalen partij van Jörg Haider na haar verkiezingszege daarvan deel ging uitmaken.

De westerse wereld mocht in het geval van Hamas dan misschien in haar recht staan, zij beging wel een internationale blunder. De Palestijnse verkiezingen van 2006 speelden zich af in een periode waarin het Westen onder leiding van de Verenigde Staten de bevordering van democratie in de Arabische landen bovenaan de agenda had gezet. Als er dan eindelijk ergens echt vrije en democratische verkiezingen plaatsvinden — in dit geval bij de Palestijnen — en wij getuige zijn van een voor Arabische begrippen uniek verschijnsel, geeft men wel een heel verkeerd signaal af als de uitslag van deze verkiezingen niet wordt erkend. Het slachtoffer van de westerse boycot was daarom niet zozeer Hamas, als wel het aanzien van de democratie.

Het grootste obstakel voor een 'normale' omgang met Hamas, afgezien van haar paramilitaire activiteiten, is misschien wel het feit dat zij een islamitische agenda voert. De PLO was net als Hamas een terroristische organisatie die de staat Israël niet erkende, maar zij was tenminste seculier. De islamitische identiteit van Hamas is een extra dimensie die de zoektocht naar de juiste omgangsvorm voor westerse landen moeilijker lijkt te maken.

Die kwestie kleeft overigens niet alleen aan Hamas. In Nederland wordt al jaren gepraat en getwijfeld over de vraag hoe de vele islamitische organisaties en partijen hier die de afgelopen decennia als paddenstoelen uit de grond zijn geschoten tegemoet moeten worden getreden. Hebben we wellicht te maken met een doodgefascistoïde trend die een eigen theocratische heerschappij wil vestigen? Ook hier speelt het Hitlersyndroom op. De angst bestaat dat deze organisaties zich voordoen als democratisch, maar dat zij, eenmaal aan de macht, zouden streven naar een totalitaire en militante staat.

In feite zegt het islamitische karakter van een organisatie op zichzelf niet veel over het wereldbeeld dat zij koestert, de doelen die zij zich stelt en de middelen die zij aanwendt. Dictatoriaal of democratisch, gewelddadig of vredelievend, politiek of welzijnswerk — alle soorten en smaken treft men aan in islamitische kringen. Zich ervan vergewissen met welk type organisatie men van doen heeft kan een moeizame aangelegenheid zijn. Opvallend is dat Amerikanen op dat vlak tamelijk doortastend optreden, terwijl Europeanen (en zeker ook Nederlanders) angstvallig terughoudend zijn.

Wat houdt het islamitische signatuur van Hamas in? Hamas staat vooral bekend om haar religieus geïnspireerde zelfmoordaanslagen, maar haar brede draagvlak onder de Palestijnen heeft zij daaraan niet te danken. Deze steun van de bevolking is vooral het resultaat van de omvangrijke welzijnsactiviteiten van Hamas waarmee zij in grote sociale en economische behoeften voorziet. Maar hoe zou het islamitisch karakter van Hamas zich manifesteren als zij aan de macht zou zijn? Het antwoord op die vraag kennen we niet, om de simpele reden dat Palestina nog steeds geen gewone staatsvoering heeft mogen beleven. Tot nu toe hebben we wisselende signalen van Hamas kunnen waarnemen; soms duiden ze op een besef van democratisch pluralisme, soms op een hang naar autoritaire theocratie. Op dit moment wordt door het Westen vooral uitgegaan van het laatste, onder het motto 'better safe than sorry'. Die houding is te billijken, maar de vraag is of we ons die positie kunnen permitteren.

54

EEN ROL VOOR NEDERLAND?

'We praten niet met terroristen', is een goed uitgangspunt. Willen we echter vrede in het Midden-Oosten bereiken, dan kunnen we niet om Hamas heen. Niet omdat zij haar onwelgevallige vredesonderhandelingen met geweld kan dwarsbomen of omdat zij een organisatie vol goede bedoelingen zou zijn, maar simpelweg omdat Hamas representatief is voor een

groot deel van de Palestijnse bevolking. Bovendien is gebleken dat een internationaal isolement er niet toe leidt dat de Palestijnen zich van deze organisatie afkeren. Evenmin is Israël succesvol geweest in zijn pogingen om Hamas te vernietigen.

Hamas is, kortom, een stem waar we iets mee moeten doen. Negeren of ontkennen heeft geen zin, want daardoor verdwijnt de beweging niet. De vraag is dan in hoeverre de geweldsfactor van doorslaggevende betekenis moet zijn om Hamas een stoel aan de onderhandelingstafel te weigeren. Een reden om niet langer vast te houden aan deze eis — en dus voortgang te kunnen

Men kan geen vrede sluiten zonder alle stemmen erbij te betrekken. Hamas is een van die stemmen

boeken met het vlottrekken van de onderhandelingen — is het feit dat een dergelijke eis ook niet gesteld wordt aan Israël. Sterker nog, het disproportionele geweld waar Israël zich met enige regelmaat schuldig aan heeft gemaakt is voor het Westen nimmer reden geweest om de banden met deze staat te verbreken.

De tijd dringt. Bij een oplossing van het Israëlisch-Palestijnse conflict zijn namelijk niet alleen twee volkeren ter plaatse gebaat, maar meer nog, zoals gezegd, de internationale rechtsorde. Een vredesakkoord zal de Israëliërs en de Palestijnen rust en veiligheid bieden en het zal islamitische terroristen de wind uit de zeilen nemen, maar belangrijker nog is dat daarmee de geloofwaardigheid van internationale waarden als democratie, recht en geweldloosheid hersteld kan worden.

Bij gebrek aan militaire leiders zoals Rabin en Arafat die het gezag hadden om op autoritaire wijze een beslissing te forceren, ziet het er naar uit dat Palestina en Israël voor de oplossing

van hun conflict zijn aangewezen op een brede consensus onder beide volkeren. Begeleiding en druk van de internationale gemeenschap is dan meer dan ooit gewenst. Hierbij zou een combinatie van pragmatisme en handhaving van internationaal vastgelegde regels de koers moeten zijn. Pragmatisme betekent dat je geen vrede kunt sluiten zonder alle stemmen erbij te betrekken. Hamas is een van die stemmen. Pragmatisme betekent ook dat niet beloftes (om geweld af te zweren) en toezeggingen (om Israël te erkennen) doorslaggevend zijn, maar de gedragingen die dergelijke intenties bewijzen. Het is inmiddels duidelijk dat Hamas er niet op uit is om Israël te vernietigen — dat kán ze ook helemaal niet — maar dat haar inzet is om nog iets van een Palestijns volk met een eigen staat te behouden. Ze is bereid daarvoor te strijden met alle mogelijke middelen. Maar wat Hamas precies wil, is onduidelijk. Daarover moet het gesprek worden aangegaan.

Kan Nederland hierin een rol spelen? Hier past bescheidenheid, gelet op de intense mondiale bemoeienis met dit conflict. Niettemin heeft Nederland een bijzonder kenmerk dat het onderscheidt van de meeste andere landen: zijn sterk pro-Israëliëse imago. Zou deze positie niet bij uitstek geschikt zijn om toenadering te zoeken tot Hamas? Niet om deze organisatie te erkennen of te omarmen, maar om kritische besprekingen te voeren die bedoeld zijn om inzicht te krijgen in de vraag of Hamas een rol kan vervullen in het vredesproces. Het gaat daarbij niet alleen om de wijze waarop Hamas de vredesonderhandelingen wil voeren, maar met name om haar positie in de toekomstige Palestijnse staat. Kortom: wat wil Hamas en in hoeverre is zij bereid tot het sluiten van compromissen?

Het pro-Israëliëse imago van Nederland strekt bij deze exercitie tot voordeel. Nederland zal zijn geloofwaardigheid bij de grote spelers, zoals Israël en de Verenigde Staten, kunnen

behouden omdat iedereen ervan overtuigd zal zijn dat Nederland de belangen van Israël scherp in het oog zal houden. Diezelfde geloofwaardigheid strekt zich — al klinkt het paradoxaal — ook uit over de Palestijnen: in het verleden hebben die telkens weer ervaren dat zij het beste zaken konden doen met Israëliëse hardliners als Begin, Rabin en Sharon. Ook Palestijnen zullen daarom voordelen zien in een pro-Israëliëse gesprekspartner.

Wie er aan Nederlandse zijde aanwezig moeten zijn (ministers, parlementariërs, ambtenaren, academici?), waar de gesprekken gehouden moeten worden (in Nederland of daarbuiten?) en hoe geheim of juist openbaar deze gesprekken moeten zijn, zijn (belangrijke!) details die nader ingevuld moeten worden. Van belang is dat Nederland deze rol alleen vervult; er moet in elk geval geen derde partij aanzitten. De besprekingen moeten voorts zonder precondities plaatsvinden. Juist het stellen van voorwaarden om überhaupt met elkaar aan tafel te zitten is tot nu toe het grote obstakel voor vredesbesprekingen gebleken. De enige voorwaarde moet zijn dat alles bespreekbaar is. De Hamas-delegatie moet zich dus voorbereiden op een paar harde noten die gekraakt zullen worden.

Het doel is, zoals gezegd, een inventariserende kennismaking om inzicht te krijgen in waar Hamas voor staat en wat haar toekomstvisie is voor een Palestijnse staat naast Israël. Nederland behoudt zich dus het recht voor om, naar aanleiding van de besprekingen, Hamas alsnog te bestempelen tot een terroristische organisatie waarmee niet gesproken mag worden. Maar als Nederland meent dat er wel degelijk te werken valt met Hamas, in welke vorm dan ook, dan zou dat wel eens een doorbraak kunnen betekenen in een slopend conflict dat de wereld in zijn greep houdt.

Maurits Berger is senior research associate bij Instituut Clingendael.